

ansvar i konsumentkyddslagen. Det förefaller uppenbart at industriforbundet får sin vilja igenom. I de direktiv minister Gestrin gett den arbetsgrupp som fått i uppgift att utarbeta en proposition rörande konsumentkyddslagstiftning saknas omnämmande om regler rörande produktansvar.

Konsumentupplysning

Rådgivning rörande konsumentens rättsliga ställning skall enligt förslaget kopplas ihop med den kommunala rättshjälpsverksamheten. Statsunderstödet andel av rådgivningens kostnader skulle vara densamma som vid egentlig juridisk rådgivning. I själva verket hör konsumenträttsliga frågor redan nu till de kommunala rättshjälpsbyråernas verksamhetsfält, men i praktiken har byråerna knappast hunnit idka dylik verksamhet.

Sammanfattning

Det förefaller som om ett förverkligande av lagförslaget i första hand innebär en *kodifiering av gällande praxis*. Inom näringslivet vore följderna närmast en förlust av småföretagens konkurrenskraft till fördel för monopoliserad produktion och distribution. Å andra sidan legaliserar reformen vissa av statens, näringslivets och konsumenternas gemensamma organ, vilket kan ha en relativt stor ideologisk betydelse. Näringslivets motstånd torde inte vara något objektivt hinder för förslagets förverkligande.

Noter

1. Kuluttajapolitiikan suunnittelukomitean mietintö (1972:A 26) (Betänkande avgivet av kommittén för planering av konsumentpolitiken).
2. Förslag till konsumentkyddslagstiftning. Lagstiftningsavdelningens vid justitieministeriets publikationer 12/1974.
3. Lausunnot ehdotuksesta kuluttajansuojalainsäädännöksi. Tiivistelmä. Oikeusministeriön la-insäädäntöosaston julkaisu 9/1975. (Utlåtanden om förslaget till konsumentkyddslagstiftning. Sammandrag).
4. Stina Holmberg: Legal Control of Market Relations in Sweden. Paper presented at the 4th Conference of the European Group for the Study of Deviance and Social Control, Vienna sept. 1976.
5. Konsumentombudsman Hans Bergqvist vid Finlands Juristförbunds rättspolitiska kongress i Jyväskylä 1.-2.7.1972.

Litteraturomtaler

Kurt Sjöström: Socialpolitiken i det kapitalistiska samhället. Inledning till en marxistisk analys (Arbetarkultur 1974, Stockholm, 162 s. (K.S.)) og
Bertil Ottoson m. fl.: Den svenska Sociallagstiftningen. Framväxt och nuläge – en materialistisk analys (Wahlström & Widstrand, Stockholm 1974, 198 s. (B.O.))

Baggrunden for at omtale de to bøger sammen er den indlysende, at sociallovgivningen er det retligt formaliserede udtryk for den socialpolitiske ideologi.

Grunden til, at de omtales her et par år efter deres udgivelse i Sverige er for det første den, at jeg endnu ikke har set dem nævnt i danske sammenhænge, og for det andet at der her endnu ikke er fremkommet en samlet marxistisk analyse af dette problemfelt – højst spredte ansatser i andre sammenhænge – og det kan således i Danmark have interesse i forbindelse med den nødvendige oparbejdelse at hente – kritisk – inspiration i andre skandinaviske fremstillinger, da den samfundsmæssige udvikling i de nordiske lande på væsentlige punkter ligner hinanden.

Først skal det nævnes, at begge bøger er forfattet af »aktive socialarbejdere«, d. v. s. en profession, som nærmest svarer til den danske profession socialrådgiver eller socionom. Deres primære målgruppe er – udover politisk interesserede – socialarbejdere. Man kan drage flere perspektiver ud af dette. For det første har det altså i svenske sammenhænge vist sig, at det er hos disse *praktisk* arbejdende folk inden for socialektoren, at behovet for en anden offentlig fremstilling end den gængse har fremstået som en nødvendighed og ikke hos juristerne.

For det andet – udover at de korte fremstillinger kun kan tage hovedtrækkene af problemfeltet op – at man som jurist ikke skal vente sig særligt dybtgående retsteoretiske refleksioner over de socialretlige aspekter. Dette behøver ikke at gøre dem irrelevante. Tværtimod kan dette forskellige faglige og praktiske udgangspunkt betyde, at visse problemstillinger, som herudfra rejses, kan give anledning til en mere indgående behandling af nogle oversete sider ved retlige problemstillinger. Her kan bl. a. nævnes transfereringsproblematikken i forbindelse med skatteudskrivning og offentlig finansiering, som behandles

Kurt Sjöströms bog har som undertitel: Innledning til en marxistisk analys. Det teoretiske metodiske grundlag er da også ret klart udbygget i denne bog.

Kap. 1 indleder med en kritik af den politiske socialpolitik for derefter kort at ridse den historiske udvikling fra feudalismens over konkurrencekapitalismens til monopolkapitalismens socialpolitik og dens funktion. Resten af bogen (s. 33–158) beskæftiger sig udelukkende med den monopolkapitalistiske fase, som K. S. bestemmer til at indtræde allerede under den første verdenskrig for Sveriges vedkommende (s. 29). Dog er det især perioden efter anden verdenskrig og særligt den sidste del af 60'erne og begyndelsen af 70'erne, som behandles indgående.

I afsnittet »Socialpolitiken och den monopolkapitalistiska ekonomin« (s. 37–62) fremstilles kapitalens udviklingslove. Disse er ikke, som man kunne tro efter K. S.'s fremstilling, alene knyttet til eller karakteristiske for monopolkapitalismen, men som udviklingen frem mod en monopoldomineret kapitalistisk økonomi snarere er en konsekvens af. Selvom K. S. ikke skarpt skelner mellem begrebet senkapitalisme (s. 5) og det senere i fremstillingen dominerende begreb monopolkapitalisme, er det klart, at fremstillingen tager sit udgangspunkt i Lenins imperialismeteori.

Bogen er i øvrigt ret systematisk bygget op. Fra afsnittet om kapitalens udviklingslove: Centralisation, værdimæssigt som geografisk, profitatens tendentielle fald, den stigende organiske sammensætning og den deraf følgende relativt voksende industrielle reservearmé, intensivering af arbejdet, krisernes stigende voldsomhed, som sætter behov for flytning, restitution, underhold etc. af arbejdskraften, som igen sætter behov for en instans, som effektivt kan varetage disse opgaver, staten.

Næste afsnit (s. 71–95) tager derfor statens rolle op, da det netop er den instans, der må tage disse opgaver på sig, og det i stigende omfang efterhånden som kapitalismen udvikler sig.

Behandlingen bygger først og fremmest på Engels: »Familiens, Privatejendommens og Statens Oprindelse« og Lenins »Staten og Revolutionen«, og fremstillingen er i sin korthed ret vellykket. Statens placering »ved siden af og udenfor« og ikke over det kapitalistiske samfund beskrives klart, samt dermed den modsigelsesfyldte oprettholder af det kapitalistiske system og samtidig og nødvendigvis oprettholderen af den borgerlige hegemoni, d. v. s. både fysisk og ideologisk.

Væsentlig er i denne sammenhæng, som det fremhæves af K. S., udviklingen af socialpolitikken. Fra at været klart repressiv i sin form fremtræder den nu som demokratisk og i forhold til klasse modsætningen som korporativ, hvad den selvfølgelig også må udfra sin egen borgerlige selvforståelse og sin socialpacificerende (d. v. s. den skal lægge en dæmper på klassekampen) funktion.

På mig virker det derfor også logisk, at klassekampen først omtales i det næste afsnit: Socialpolitik och Klasskamp (s. 97–120).

Klassekampens karakter bestemmes for det første af den specifikke kapitalistiske produktionsmåde. Herunder har det betydning, på hvilket historisk udviklingstrin kapitalismen befinder sig, samt hvor man befinder sig i konjunkturforløbet. For det andet bestemmes den af, under hvilke former staten udøver sine repressive funktioner, fysisk i forhold til arbejderklassens reproduktionsbetingelser, ideologisk i forhold til at bevare den politiske magt. Det er her af afgørende betydning, hvilken form statsmagten udøves i. Demokratiet med sin friheds- og lighedsideologi samt en åben politisk arena giver langt større muligheder for at føre klassekamp end et kapitalistisk diktatur. Før disse forhold er afklarede, kan der ikke siges meget om klassekampens konkrete udfoldelsesmuligheder.

2 væsentlige problemer tages op i dette afsnit:

For det første den tidligere nævnte transfereringsproblematik, f. eks. overføring af indkomster gennem staten fra en klasse til en anden, fra en del af en klasse til en anden del inden for samme klasse, fra en periode af livsforløbet til en anden periode og fra en region til en anden region. Den eneste form, der har umiddelbar betydning for klasseforholdene, er den, der overfører indkomster fra en klasse til en anden. Der er tale om en omfordeling af merværdien. Kun den transfereringsform kan bringe klassekampen fremad og kun hvis den tilkæmpede del af merværdien ikke tilbageføres ad andre veje, f. eks. momsforhøjelse som bruges til erhvervsstøtte til kapitalejerne.

Det andet problem er, som K. S. selv formulerer det: »Socialpolitik i stället för Klasskamp«. Den øgede service, som »velfærdssamfundet« har kunnet tilbyde i kraft af højkonjunktoren i 60'erne, mener K. S., udover reelt at dække den kraftigere nedslidning af arbejdskraften og udstødning af arbejdsmarkedet via arbejdsløsheden, at den i langt højere grad end tidligere ideologisk er med til at tilsløre klasse modsætningerne og dermed til at styrke samarbejdsideologien – indbagt bl. a. i den bekendte lagkage-teori – og kan virke dæmpende i lønkampen, idet kapitalisterne kan bruge statens høje serviceniveau som argument imod krav om lønforhøjelser. Dette er jeg enig i, og konsek-

vensen heraf og K. S.'s betragtninger over transfereringerne må være, at, da der ikke eller næsten ikke er tale om transfereringer fra en klasse til en anden, det er arbejderklassen selv, som betaler for denne service. Det, staten gør i denne sammenhæng, er da, at den fastlægger en del af arbejdskraftens værdi på bestemte måder for at opnå en sikker reproduktion, en art statslig formynderi.

Sidste kapitel: »Den socialpolitiske idédebatten« er et blandet kapitel, som tager en del aktuelle problemstillinger op. Det drejer sig om ændringerne i samfundets sociale struktur, som inden for det sociale arbejde har ført til en forkastelse af aspektbehandlingen og en accept af helhedssynet. En synsændring, som også ligger bag den danske bistandslov. Der er tale om en strukturrationalisering uden indholdsændringer. Højest kan dette sammen med den dominerende lighedsideologi betyde en yderligere ideologisk tilsløring af problemernes sociale oprindelse.

Efter en gennemgang af nogle af udviklingstendenserne i 60'erne tager K. S. Socialutredningens principbetänkande (SOU 1974:39) op. Udgangspunktet er her at tage den som udtryk for den mest progressive systemrationelle tænkning om og ordning af det sociale område. Tendenserne fra den danske socialreformkommission træder også frem her i en bredere forståelse for: 1) fordelingen ved at lægge større vægt på det forebyggende arbejde – i intimsfæren, 2) ved at kunne gribe ind så tidligt som muligt (dette er også økonomisk rationelt), 3) større udbredelse af informel kontrol – frivillighedsprincippet med tvangen som mulighed, 4) en slags garanteret »Minimåindkomst« gennem socialbidraget. Det er også det, der ligger i bistandslovens bestemmelser om midlertidig hjælp. Ændringer, som på en gang betyder en tilpasning til de reelle ændringer og udtrykker arbejderklassens krav om bedre sikring og samtidig fungerer som et mere effektivt pacificerende instrument, idet myndighedskontrollen er udvidet, alt i alt et forslag med stærke korporative tendenser.

Kapitlet indeholder også en udmærket bestemmelse af socialarbejderens samfundsmæssige placering som offentlig ansat og tilhørende mellemlaget og dermed deres begrænsede revolutionære potentiale.

Bertil Ottoson m.fl.s bog: »Den svenska Sociallagstiftningen« kalder sig en materialistisk analyse. Men selv om den i sit indledende teorigang afsnit: »Den materialistiska samhällsteorin« (s. 11–33) præsenterer værdiloven og dermed det væsentligste træk ved den kapitalistiske samfundsformation, må man nærmest karakterisere det teoretiske metodiske grundlag som en almen historisk materialisme, hvor det er

klassemodsatningerne, som er det væsentligste træk, klassekampen: på den ene side kapitalistklassens kamp for at opnå større profit og på den anden side arbejderklassens kamp, der er imod dette, der er bestemmende for udviklingen.

Dette er selvfølgelig en forsimplet analysemodel for det kapitalistiske system, hvis man skal have nogen forståelse af kapitalismens egenart. Klassemodsatninger har også været en del af de førkapitalistiske samfundsformationer, som kapitalismen er udviklet af. Man går blandt andet glip af den specielle økonomiske form som udbytningsforholdet har antaget og dermed også de bevidsthedsfordrejninger, som denne form sætter.

I bogen betyder det, at man kan behandle tidsrummet fra omkring år 1000 til i dag på samme metodisk teoretiske grundlag, blot ved at se diktaterne/lovene som et udtryk for den til enhver tid herskende klasses behov. Det er også rigtigt, men det er ikke hele forklaringen. Og det kan betyde, at man i analytisk strategiske sammenhænge afskærer sig fra at se kapitalens civilisatoriske tendens og dermed at udnytte dens emancipatoriske aspekter.

Dette betyder ikke, at jeg anser fremstillingen for dårlig, blot fordi den er teoretisk metodisk uafklaret. Det er fra mit synspunkt en mangel, som jeg mener, jeg bør påpege, før jeg tager fat på fremstillingens virkelige kvaliteter.

Disse kvaliteter er for det første bogens klare polemiske opgør med de fremstillinger, som udelukkende beskriver og forstår socialrettens udvikling som et udtryk for samfundets stigende humanisering og derfor naturligvis med lovprisning af det nutidige sociale system.

I denne henseende indeholder bogen resultatet af et godt stykke ideologikritisk arbejde og dens forfattere må betragtes som havende gjort vigtige genopdagelser til brug for den aktuelle forskning.

For det andet har bogen sin styrke i dens historiske dokumentation for sine påstande, som ud fra mit kendskab – jeg kender bedst den parallelle, men forskellige udvikling i Danmark – forekommer holdbar.

Bogens systematik er i det hele taget historisk, idet man beskriver de enkelte historiske epoker: Middelalderen (Kap. 2), feudaltiden (Kap. 3) og overgangen fra feudalismen til kapitalismen (kap. 4), kapitalismen (kap. 5) og monopolkapitalismen (kap. 6) og slutter af med et afsnit om det sociale områdes pacificerende betydning i klassekampen (kap. 7).

Inden for hvert afsnit beskæftiger man sig med centrale problemer, som det sociale system har rettet/retter sig imod. Det drejer sig især

om fattigdomsproblemet, børnene og »nykterheten«. For hver periode gennemgås problemets konkrete karakter, samfundets ideologi og løsningsstrategi. Man viser også her, hvordan ideologien ændrer sig sammen med de tilsigtede konkrete ændringer.

Det man bemærker som den største forskel mellem denne fremstilling i forhold til, hvad jeg ellers kender af socialhistoriske fremstillinger er ædruelighedsproblemet fremtrædende plads. Forklaringen må dog være den simple, at rusmiddelkonsumtionen er et klart samfundsskabt problem i modsætning til den herskende ideologiske holdning, som betragter det som et af individet selvskabt problem, og dette ønsker man forståeligt nok at ramme en pæl igennem.

Begge bøger kan anbefales som en introduktion til det sociale område, specielt fordi de ikke betragter det sociale område snævert, men sætter det i sammenhæng med på den ene side arbejdsmarkedet og arbejdsmarkedspolitikken, de faglige organisationer og deres overenskomster og på den anden side berører finansieringspolitikken i forbindelse med de sociale ydelser.

Som en slags læsevejledning vil jeg anbefale at starte med K. S., da dennes bog er klarest bygget op teoretisk metodisk og bedst struktureret.

»Loven forbyder med sit majestætiske krav på lighed både den rige og den fattige at sove under broerne, at tigge på gaden og at stjæle brød.«
Anatole France.

Claus Valeur Nissen

Diskussion

KRITIK AF EN »REALANALYSE«

Kirsten Ketscher, Steen Rønsholt og Henrik Zahle

I Retfærd nr. 1 har Peter Blume skrevet en artikel »Arbejdskraftens organisering – om eksklusivaftaler« med den prætentive undertitel »ansatser til en retsteori«. Når vi har ønsket at komme med en kort kritik af denne artikel, er det netop fordi præventionsniveauet medfører nogle modsigelser, der er langt fra at være dialektiske.

Forfatteren stiller sig den opgave på grundlag af en undersøgelse af en »retlig konstruktion«, nemlig eksklusivaftaler, at »angive en mulig fremgangsmåde, som en marxistisk retsteori vil kunne anvende ved realanalyser« (s. 52). Dette er naturligvis en relevant opgave, men når den tages op, må det ske under stadigt hensyn til det begyndende stade, som udviklingen af en marxistisk retsteori befinder sig på. Dette hensyn tager forfatteren ikke, og hans skråsikre anvendelse af marxistisk teori på en dom som grundlag for en retsteori har ført til fejltagelser og kan afskrække andre, mindre ambitiøse.

Vi kan ikke her komme med en tilbundsående kritik af artiklen, men må bl. a. af tidsmæssige grunde koncentrere os om følgende udvalgte punkter:

1. Metode
2. Begrebsanvendelse
3. Gældbegreb
4. Domsvalget
5. Domsanalysen

Metode

Forfatteren udleder i korthed den metode, som han vil anvende til analyse af eksklusivaftaler således (s. 56–57): Først skitseres den politiske økonomis metode som beskrevet af Marx i Indledningen til Grundrids. Dernæst overføres denne metode uden videre på retlige fænomener. Forfatteren beskæftiger sig ikke med, hvorvidt eller hvorfor det er forsvarligt mekanisk at anvende en metode, der af Marx bruges til forklaring af politisk økonomi, på retlige forhold – et spørgsmål der hører til retsteoriens mest centrale problemer. Bevægelserne: nedstigen fra det konkrete til det abstrakte – opstigen til det konkrete, fyldes helt vilkårligt med de retlige begreber: »retssætninger/dom« som både »konkret fremtrædelsesform« og »empiri«, mens